

Lucjan Balter

"Weisheit Gottes - Weisheit der Welt.
Festschrift für Joseph Kardinal
Ratzinger zum 60. Geburtstag", t. I-II,
Erzabtei St. Ottilien 1987 : [recenzja]

Collectanea Theologica 61/2, 195-199

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

i polecenie go czytelnikom. A oto klucz, według którego A. Fries ułożył to kompendium: 1. Zwiastowanie Zbawiciela (tajemnica Zwiastowania: jej teologia), 2. Uświęcenie Maryi przed narodzeniem (Albert, podobnie jak jego uczeń Tomasz z Akwinu, nie uznawał Niepokalanego Poczęcia Maryi, ale akcentował mocno uświęcenie Maryi w łonie matki), 3. Podtrzymanie Jej świętości przez Ducha Świętego w całym Jej życiu doczesnym, 4. Dziewicze narodziny Jezusa, 5. Tytuł i tajemnica Bożego Macierzyństwa, 6. Maryja jako „łaski pełna”, 7. Posłuszna woli Boga, 8. Zdolność Maryi do cierpienia i Jej śmiertelność, 9. Współuwielbienie z Jezusem, 10. Jej macierzyńska pomoc w zbawianiu ludzi, 11. Dwa pierwsze rozdziały Ewangelii Łukaszej jako podstawowe źródło poznania dziecięstwa Jezusa (można by się zastanawiać, dlaczego w tym właśnie miejscu Fries umieścił teksty nawiązujące wprost do Ewangelii Dzieciństwa według św. Łukasza), 12. Maryja jako obraz Kościoła, 13. Kult Maryi. Jak świadczy samo powyższe zestawienie, niezbyt liczne (choć jest ich aż 204) wypowiedzi „Maryjne” św. Alberta tworzą — umiejętnie dobrane i zestawione ze sobą — zręby dosyć interesującej mariologii sięgającej niemal początków naszego tysiąclecia. Umiejętny komentarz Friesa sprawia, że mariologia ta staje się bardziej przejrzysta i czytelna. Stąd omawiane dziełko zasługuje na uwagę i osobne polecenie.

ks. Lucjan Balter SAC, Warszawa

Weisheit Gottes — Weisheit der Welt. Festschrift für Joseph Kardinal Ratzinger zum 60. Geburtstag, Eos Verlag, Erzabtei St. Ottilien, t. I—II, 1987, s. XXVI + XXVI + 1415 + *Bibliographie Kardinal Joseph Ratzinger zusammengestellt von Helmut HÖFL*, s. 77*.

Sześćdziesiąt rocznicę urodzin kard. J. Ratzingera znane wydawnictwo niemieckie Eos Verlag uczciło wydaniem dwutomowego dzieła pod znamienym tytułem: *Mądrość Boga — Mądrość świata*. Myśl wydania tej pozycji powstała w gronie uczniów Kardynała, a jej bezpośrednim urzeczywistnieniem zajęli się spośród nich: W. Baier, S. O. Horn, V. Pfnür, Ch. Schönborn, L. Weimer i S. Wiedenhofer. Podział na dwa tomy jest wyłącznie techniczny, o czym świadczy ciągłość paginacji oraz zaskakujące w tym przypadku poprzedzenie obu tomów tym samym słowem wstępnym i spisem treści.

Całość tego bardzo pokaźnego dzieła, w którym obok uczniów i przyjaciół Kardynała wypowiadają się także różni jego dawni koledzy (łącznie 77 autorów), wydawcy podzielili na 5 wielkich części. Część I nosi tytuł: *Mądrość Boga w stworzeniu*. Zgrupowano w niej wypowiedzi 17-tu autorów. Po krótkim wstępie J. Möllera (*Byt mądrości — mądrość bytu*), wprowadzającym historycznie do problemu, zamieszczono obszerniejsze (s. 15—35) opracowanie R. Schaefflera *Spiritus sapientiae et intellectus — spiritus scientiae et pietatis*, w którym autor ukazuje i omawia różne postawy wobec mądrości, nauki i pobożności. Z kolei M. Seckler omawia eklezjologiczne znaczenie systemu *loci theologici* w kontekście tzw. mądrości strukturalnej (s. 37—65), a A. Schurr ujmuje od strony filozoficznej przeświadczenie Kościoła o posiadaniu prawdy (mądrości) objawionej (s. 67—82). K. Kertelego zestawia tzw. „teologię naturalną” z Pawłowym „usprawiedliwieniem z wiary” (s. 83—95), a P. W. Scheele ukazuje całe dzieło stworzenia jako jedną wielką „księgę” Boga (s. 97—114). Kolejne studia dotyczą już stworzenia jako takiego. I tak W. Bröker omawia pokrótce (s. 115—125) stworzenie jako zadanie, a H. Gross ukazuje je jako przymierze (s. 127—136); R. Schulte natomiast zwraca uwagę na stałe działanie Boga w świecie i historii (s. 137—156). Dalsze publikacje są mniej spójne z poprzednimi, chociaż mieszczą się w jakiejś mierze w problematyce tej części. R. Löw zajmuje się więc

np. nieodzownością pojęcia natury dla teologii moralnej (s. 157—177), K. Lehmann z kolei omawia istotny konflikt, jaki istnieje w cywilizacji współczesnej pomiędzy tym, co osiągalne technicznie, a zarazem odpowiedzialne etycznie (s. 179—194), J. Lehmann-Dronke natomiast zajmuje się soteriologią ujmowaną w perspektywie ewolucyjnego obrazu świata (s. 195—211). Dosyć dziwny w swej treści jest niewielki przyczynek (s. 213—220) F. Hartla, który zajmuje się ochroną natury (środowiska) w ramach napięcia, jakie — jego zdaniem — istnieje pomiędzy wiarą w stworzenie a materializmem. Podobną problematykę podejmuje także A. Ganoczy (s. 221—239), który omawia darwinowską teorię selekcji w aspekcie chrześcijańskiej *agapè*. J. Scharbert z kolei (s. 241—258) syntetyzuje nowsze próby wyjaśnienia Rdz 1, 26 — o człowieku jako obrazie Boga. Nie uwidocznił natomiast w żadnym z dwóch spisów treści (w których pominięto tytuł i nazwisko autora, a podpunkt jego opracowania przypisano Scharbertowi) L. Hödl zajmujący się godnością osoby ludzkiej w świetle soborowej konstytucji *Gaudium et spes* (s. 259—275). Omawianą część kończą dwa studia: jedno, autorstwa J. Finkenzellera, poświęcone jest „duszy” ludzkiej, pojmowanej od strony filozoficznej i teologicznej, oraz odniesieniu antropologii do eschatologii, przy czym autor unika raczej wypowiedzania własnych zdań na ten temat, ograniczając się do przedstawiania opinii innych, zwłaszcza K. Rahnera, L. Borosa itp.; J. Auer natomiast omawia „tajemnicę grzechu” (s. 293—308), rozpoczynając swe refleksje od zaprezentowania teologicznych ujęć współczesnych, a kończąc własną wizją grzechu pierworodnego, w której wysuwają się na czoło trzy momenty: a) brak *iustitia Dei*, b) głęboka zmiana ludzkiej natury na gorsze oraz c) zepsucie w świecie aż po „śmierć”.

Druga część dzieła nosi tytuł: *Chrystus — Mądrość Boga*. Zgrupowano w niej opracowania 13-tu autorów. Jako pierwszy jawi się tu W. Kasper, mówiący o obecności Boga w Jezusie i podający zarazem pewne założenia „mądrościowej chrystologii” (s. 311—328). Ewangelik W. Pannenberg wskazuje z kolei na niektóre problemy związane z tzw. trynitologią (istota, istnienie, osoba). Przedstawiciel prawosławia S. Harkianakis omawia natomiast „kenotyczny charakter teologii jako najwyższe uwielbienie Boga i człowieka” (s. 343—355). Dwa następne studia związane są z liturgią. M. Hengel ukazuje najstarsze pieśni liturgiczne, wielbiące Chrystusa, i ich zastosowanie w liturgii (s. 357—404), a G. Schneider stara się odpowiedzieć na pytanie, na ile *Ojciec nasz* jest modlitwą Pańską i żydowską (s. 405—417). Kolejne dwa studia są dziełem biblistów. H. Schürmann omawia wypowiedzi Nowego Testamentu na temat darów Ducha i posług (s. 419—440), a O. Knoch wskazuje na rozwój myśli św. Pawła w tzw. „Szkołe Pawłowej” na temat głupoty, mądrości i rozważa jako zasadniczych postaw chrześcijanina (s. 441—451). Teolog katolicki, wykładający na ewangelickim uniwersytecie w Hamburgu, O. H. Pesch podejmuje z kolei w artykule *Wiara jako mądrość życiowa* (s. 453—492) dosyć trudną problematykę porównania pojęcia wiary we współczesnej teologii katolickiej i ewangelickiej. Autorami czterech następnych publikacji są teologowie nie-niemieccy. Pierwszy z nich, O. González de Cardedal, stara się podać w artykule *Ewangelia Boga a człowieczeństwo człowieka* wyróżniki tego, co chrześcijańskie, podkreślając, iż „człowieczeństwo (ludzkość) Boga jest szczytem Dobrej Nowiny (Ewangelii) dla człowieka” (s. 493—519). Młody teolog afrykański, B. Adoukono — uczeń J. Ratzingera, usiłuje z kolei powiedzieć coś niecoś na temat „afrykańskiej mądrości Krzyża” (s. 521—534), a C. del Zotto pisze o radości płynącej z faktu otrzymywania darów Bożych: prawdziwa mądrość i łaska (s. 535—554). I wreszcie pojawia się pierwszy tekst francuski w tym niemieckim dziele, autorstwa R. Tremblay, o sercu otwartym, analizujący istotny rys Chrystusa paschalnego według F.-X. Durrwella (s. 555—574). Zakończeniem tej części jest krótka rozprawa dominikanina fryburskiego Ch. Schöner-

borna o Maryi jako sercu teologii (s. 575—589), gdzie autor, korzystając z okazji, mówi też coś niecoś o teologii serca.

W trzeciej części noszącej tytuł: *Mądrość w drodze* wydawcy zgromadzili opracowania o charakterze historycznym, ustawiając je w porządku (tematycznie) chronologicznym. I tak jako pierwszy zjawia się P. Kuhn ze swym krótkim przyczynkiem na temat rabinistycznych rozszczeń mądrościowych (s. 593—602). H. Verweyen omawia z kolei *Mądrość światową i mądrość Bożą u Justyna Męczennika* (s. 603—613), a W. D. Hauschild poświęca swe rozważania kształceniu i wychowaniu jako problemowi teologicznemu w pierwotnym chrześcijaństwie (s. 615—635), podając przy okazji wiele myśli godnych polecenia pedagogom współczesnym. L. Bouyer, znany teolog francuski, przebywający aktualnie w Stanach Zjednoczonych, omawia kontemplację u Ojców Kościoła (s. 637—649). Tekst oryginalny francuski udostępniono tym razem czytelnikowi w j. niemieckim. H. de Noronha Galva o wydobywa z kolei z traktatu św. Augustyna *in Johannis Evangelium* niezbędne elementy do ukazania jego „mądrościowej” chrystologii i pneumatologii (s. 651—666), a J. Rief, kontynuując poniekąd myśl swego poprzednika, omawia „prawdę mądrości jako motor Augustyńskich poszukiwań prawdy” (s. 667—688). P. Stockmeier zajmuje się pokrótce chrystologią Soboru Chalcedońskiego (s. 689—696), swoistym zaś dopełnieniem jego refleksji jest omówienie przez S. O. Horna SDS tła i okoliczności schizmy akacjańskiej (s. 697—711). B. Kleinheyer omawia z kolei „losy pewnego tekstu” (s. 713—728); chodzi mu konkretnie o strukturę i dzieje prastarej modlitwy rzymskiej, związanej ze święceniami biskupa, a zawierającej w sobie zarówno anamnezę, jak i epiklezę. Wraz z artykułem G. B. Winklera przechodzimy natomiast już do Średniowiecza. Autor ukazuje w nim dwie postacie: Bernarda i Abelarda, aby powiedzieć coś niecoś o „zgorzeniu w początkach teologii zachodniej” (s. 729—738). Do tematu dzieła, a zwłaszcza jego części II, nawiązuje natomiast W. Hülsbusch, omawiający „Chrystusa — Mądrość Bożą” według św. Bonawentury (s. 739—751). Na jego też tekście kończy się tom I, co wskazuje wyraźnie na przepołowienie książki ze względów czysto praktycznych. Kolejne dwa opracowania pochodzą niewątpliwie od historyków sztuki. N. Schiffers zaprasza czytelnika do refleksji nad chrystologią średniowieczną, przybliżając mu ówczesne opactwa z ich dziełami sztuki (s. 753—779), a E. Heck omawia na przykładzie bazyliki św. Marcina w Kolonii budowlę romańską jako „kamienne świadectwo wiary” (s. 781—794). V. Pfnür zastanawia się nad rozumieniem głupstwa i głupoty w późnym Średniowieczu, starając się dać odpowiedź na pytanie o relacje zachodzące pomiędzy chrześcijańskim a społecznym pojmowaniem wartości (s. 795—814). V. Marcolino omawia nauczycielski autorzytet Kościoła w teologii późnego Średniowiecza (s. 815—833), a U. M. Schiffers analizuje wypowiedzi św. Teresy z Avila na temat „mądrości postuszeństwa” (s. 835—862). Dwa następne studia poświęcono Lutrowi. I tak H. Meyer mówi o „wierze prostych i prostej wierze w Katechizmach Lutra” (s. 863—874), a F. Hahn omawia pokrótce biblijne podstawy jego teologii (s. 875—888). W tym kontekście mieści się dobrze artykuł E. Iserloha, poświęcony Karolowi Boromeuszowi jako „świętemu katolickiej reformy w XVI w.” (s. 889—900). Opracowanie *Sedes Sapientiae* K. H. Scheikle, poświęcone uniwersytetowi w Tybindze jako uczelni, ale i budowli, ma m.in. przypomnieć Jubilatowi (kard. J. Ratzingerowi) lata jego pobytu i pracy na tej uczelni (s. 901—905). Po tym jakby przerywniku pojawia się poważne studium P. Schäfera na temat Oświecenia: Kościół i rozum w teologicznym sporze z Oświeceniem (s. 907—917), któremu towarzyszy wnikliwa analiza nauki Euzebiusza Amorta o nieomyłności papieża: *Romanus Pontifex docens ex cathedra est infallibilis*, autorstwa W. Baiera (s. 919—934). M. Bialas omawia mistykę cierpienia u św. Pawła od Krzyża, założyciela Pasjonistów

(s. 935—951), a W. Schmidt w rozdziale pod tytułem: *Kościół w duszach?* ukazuje naukę R. Guardiniego na temat relacji Kościoła do człowieka (s. 953—969). Zakończenie tej części stanowi relacja J. Piepera o „zagnionej propozycji na Sobór Watykański II”, dotyczącej zachowania nauki św. Tomasza z Akwinu (s. 971—975), nie wnosząca właściwie nic istotnego do tematyki dzieła.

Czwarta część nosi tytuł: *Mądrość Boża a Kościół* i poświęcona jest eklezjologii (w aspekcie mądrościowym?). Otwiera ją opracowanie V. Hanna, poświęcone strukturze Kościoła, a konkretnie problematyce jego tożsamości (s. 979—997). Z kolei S. Wiedenhofer podejmuje kwestię podmiotowości Kościoła, uwzględniając jej wymiar historyczny, praktyczny i systematyczny (s. 999—1020). Znany dogmatyk niemiecki W. Beinert zajmuje się natomiast katolicyzmem Kościoła, uwypuklając zwłaszcza jej cele i zasady (s. 1021—1037). Obecności Kościoła w różnych kulturach (tzw. jego indygenizacji) poświęca swe refleksje J. Dörmann (s. 1039—1058), a H. Bürkle ukazuje działalność misyjną „w służbie odnowy”, uwypuklając zwłaszcza jej wymiar ekumeniczny (s. 1059—1072). *Kościół a polityka* — to temat podjęty przez R. Slenczka (s. 1073—1086), który stara się uwypuklić przy okazji polityczną odpowiedzialność Kościoła (choćby na przykładzie wydarzeń z ostatniej wojny światowej). R. Mumm przybliży natomiast czytelnikowi ewangelicką wizję Kościoła jako matki i oblubienicy (s. 1087—1108). *Teologiczną estetyką sakramentów* zajmuje się J. Wohlmuth (s. 1109—1128), a T. Schäfer ukazuje Eucharystię jako „służbę Boga” na rzecz człowieka (s. 1129—1143). H. Moll omawia „samozrozumienie nauczycielskiego urzędu Kościoła od czasów Soboru Watykańskiego II” (s. 1145—1172), uwypuklając zwłaszcza postawę i wypowiedzi Pawła VI oraz Jana Pawła II w tej kwestii, a H. U. von Balthasar wskazuje na „nastawienie anty-rzymskie jako na samozagładę Kościoła katolickiego” (s. 1173—1179). Prawem do nauczania zajmuje się w świetle wytycznych dawnego i nowego *Kodeksu Prawa Kanonicznego* M. Kaiser (s. 1181—1199), a W. Nastainczyk w opracowaniu pt. *Wymiar nauki wiary* wypunktowuje właściwie tylko główne myśli J. Ratzingera na ten temat (s. 1201—1220). Zagadnienie mądrości jako takiej pojawia się dopiero — po raz pierwszy w tej części dzieła — w artykule J. Goldbrunnera, który wskazuje na jej potrzebę w zarządzaniu parafią (s. 1221—1230), ale znika niemal natychmiast, albowiem wieńczący tę część artykuł bpa A. Nossola ukazuje „problem Kościoła ludowego: Polskę” (s. 1231—1242).

Piąta i ostatnia zarazem część publikacji o wymownym tytule: *Mądrość z nadziei spełnienia* jest niewątpliwie dopełnieniem i uwieńczeniem całości. Składa się na nią niewiele, bo tylko 7 opracowań dosyć zróżnicowanych treściowo. Jako pierwszy pojawia się tu L. Weimer, który przedstawia „mądrość jako dar Ducha Świętego” (s. 1245—1278), traktując swe opracowanie jako przyczynek do refleksji nad działaniem Boga w świecie. O. H. Steck z kolei pod znamienym tytułem *Lumen gentium* przeprowadza egzegezę Iz 60, 1—3, starając się uwypuklić wielorakie znaczenie zawartych tam słów „światło świata”. Natomiast inny znany biblista, F. Mussner, omawia występujące w Nowym Testamencie znaki bliskiego końca czasów (s. 1295—1308), a H. Kunst przeprowadza egzegezę zwrotu „być w Chrystusie” w kontekście odpowiedzialności moralnej (s. 1309—1332), uwypuklając przy tym mocno stanowisko M. Lutra w tej kwestii. Drugim pozostawionym w wersji oryginalnej artykułem jest opracowanie w j. francuskim *Wkładu Kościoła prawnostawnego w realizację chrześcijańskich ideałów pokoju, wolności, braterstwa i miłości między ludami, i w zniesienie dyskryminacji rasowych* pióra metropolity Damaskinosa Papandreou (s. 1333—1343). Dwa ostatnie studia podejmują wreszcie na nowo kwestię mądrości. H. Vorgrimler omawia „mądrość” spokoju, opanowania (s. 1345—1354), a A. Grillmeier SJ

przedstawia naukę św. Augustyna (można by się zapytać: dlaczego w tym miejscu, a nie wcześniej?) o siedmiu stopniach mądrości (s. 1355—1373) związanej ściśle z siedmioma etapami życia duchowego: 1. *infantia — innocentia*, 2. *pueritia — reverentia*, 3. *adolescentia — patientia*, 4. *iuventus — virtus*, 5. *senium — meritum*, 6. *senectus — canus sapiensque intellectus*, 7. *sapientia — quies aeterna*. Nie jest rzeczą wykluczoną, że wydawcy dzieła przyjęli poniekąd powyższe sugestie św. Augustyna za własne i dlatego właśnie zdecydowali się zamknąć nimi całość publikacji przedstawiającej faktycznie wielkie spektrum problemowe. Niemniej trzeba też uznać, iż mimo bogactwa tematyki, różnorodności ujęć i tak wielkiej ilości autorów, udało się wydawcom odpowiednio dobrać, ułożyć i uporządkować zebrany materiał, by przylegał on mniej lub bardziej wyraźnie do tego wspólnego mianownika, jakim jest tytuł dzieła. Nie wydaje się także, by — choćby ze względu na Dostojnego Adresata książki — znalazły się w niej jakieś opracowania słabsze lub mniej wartościowe, chociaż trudno jest wyrobić sobie bardziej dojrzały osąd w tej kwestii ze względu na tak wielkie zróżnicowanie autorów i problematyki. Bliższe zaś zapoznanie się z jej treścią nasuwa nieodparty wprost wniosek, iż skorzystać z niej mogą fachowcy z wielu różnych dziedzin. O takim zresztą adresacie dzieła świadczą m.in. dwa bardzo dokładne indeksy: wykaz miejsc Pisma św., cytowanych w całym dziele (s. 1377—1393) oraz indeks osobowo-rzeczowy (s. 1394—1415). Bardzo cenną dla naukowców może być też *Bibliografia prac kard. J. Ratzingera*, opracowana przez H. Höfla, uzupełniająca poniekąd całość książki. H. Höfl podzielił ją na 7 części: 1. własne dzieła Ratzingera — w liczbie 59 (do r. 1987), z których niemal wszystkie tłumaczono na kilka-kilkanaście języków, łącznie z japońskim, 2. artykuły w dziełach zbiorowych i czasopismach: łącznie do r. 1987 aż 267 pozycji, nie licząc przekładów i odbitek, 3. hasła (artykuły) w encyklopediach — słownikach: łącznie 34 pozycje, 4. dzieła wydane (współwydane) — 17 pozycji, 5. recenzje: 71, 6. przemówienia i odczyty — 110, 7. wypowiedzi radiowe — 63. Warto zauważyć, że każdy z tych działów został ułożony chronologicznie.

Bardzo staranny druk podnoszący przejrzystość i czytelność dzieła, znakomity papier kredowy, twarde obwoluty zdobione odpowiednio dobranymi, kolorowymi rycinami (Mądrość zasiadająca na tronie — z alegorycznego eposu Prudencjusza: Ms 10.066-77, fol. 137, *recto*; Wniebowstąpienie Chrystusa i zesłanie Ducha Świętego z Ewangeliarza na uroczystości roku kościelnego: *Codex Epternacensis*, s. 64) nadają dziełu właściwą mu rangę; daru składanego przez uczniów, przyjaciół i kolegów Człowiekowi, który piastuje w Kościele funkcję stróża Bożej, objawionej Mądrości.

ks. Lucjan Balter SAC, Warszawa

Stanisław Celestyn NAPIÓRKOWSKI OFMConv, *Matka mojego Pana (problemy — poszukiwania — perspektywy)*, Opole 1988, Wydawnictwo Św. Krzyża, s. 258.

Ojca Stanisława Celestyna Napiórkowskiego jako mariologa chyba nikomu przedstawiać nie trzeba. Znany jest jako gorący orędownik odnowy mariologii i pobożności maryjnej, czego wielokrotnie i w różnych miejscach dawał wyraz, nawet jeśli nie ułatwiało mu to życia jako kapłanowi i teologowi. W nurcie poszukiwań mariologicznych o Napiórkowskiego wyrosło wiele artykułów, odczytów i konferencji oraz wydana przez Redakcję Wydawnictwa KUL książka *Spór o Matkę* (Lublin 1988), traktująca o mariologii jako problemie ekumenicznym.

Wydana ostatnio książka *Matka mojego Pana* jest zbiorem tekstów pisanych w ciągu dwudziestu lat (od 1967 r.), których ideą przewodnią jest odno-